

URTX

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL D'ALGUAIRE: UN PROJECTE
DE FUTUR PER A UN GRAN TEMPLE DEL PASSAT

Maria Garganté Llanes i Josep Mora Castellà

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL D'ALGUAIRE: UN PROJECTE DE FUTUR PER A UN GRAN TEMPLE DEL PASSAT

Abstract

El presente artículo se presenta como una propuesta de restauración y recuperación de la iglesia parroquial de Alguaire, un templo del siglo XVIII que sufrió los estragos de la Guerra Civil y fue precariamente reconstruido de forma apresurada, de modo que aun presenta numerosas y visibles “cicatrices” a causa de su destrucción y la dificultad (sobre todo estética) de juntar de forma armoniosa la parte del siglo XVIII con la de la postguerra. La propuesta del arquitecto Josep Mora pretende devolver a este maltratado y desconocido templo su dignidad y elegancia, a la vez que puede erigirse en un edificio experimental para conocer las técnicas de construcción antiguas.

This article is presented as a proposal for restoring and recovering the parish church of Alguaire, an 18th century that was damaged in the Civil War and was hurriedly reconstructed, so that it still shows numerous and visible “scars” caused by the destruction and the difficulty (especially aesthetic) of joining harmoniously the 18th-century part with that of the post-war period. The proposal by the architect Josep Mora aims at returning this mistreated and unknown temple to its original dignity and elegance, while also converting it into an experimental building for the old techniques.

Paraules clau

Arquitectura, planta de saló, remat mixtilini.

Introducció

Les paraules de J.V. Foix “m'exalta el nou i m'enamora el vell” ens resulten força evocadores per aplicar-les al patrimoni construït, on el valor d'una obra com a fet singular o com a caracterització d'un espai, supera el concepte de “vell” i de “nou”. És més aviat una mostra de l'enginy humà, de comprovar com té un valor tipològic a nivell de planta, un estudi compositiu de façanes, una lògica estructural, que sigui acurat en el seu cost econòmic, que produeixi emoció al qui el contempla, etc. Quantes més premisses compleix dins un cert cànon establert, més correcta és i arriba a considerar-se una obra d'art.

Aquesta reflexió la volem extrapolar a l'hora de referir-nos a l'església d'Alguaire, a l'actual comarca del Segrià. És una construcció del S. XVIII, avui grans dimensions en relació a la població, però que eren les habituals a l'època.

Aquest edifici ha sortit als mitjans de comunicació per un fet inusual, propi de les notícies que volen cridar l'atenció, de manera que no sabem si interpretar-la com una estratègia d'algú que volia alertar sobre l'estat delicat en que està aquesta obra. La notícia en qüestió era molt contundent: proposava enderrocar l'actual església del set-cents per fer-ne una de menor dimensió, disminuint la seva superfície per tal d'augmentar la plaça del davant que confronta amb l'edifici de l'ajuntament, alhora que també se'n rebaixaria l'alçada.

El coneixement d'aquesta proposta, que implicaria la desaparició del que en queda de l'edifici del segle XVIII, ens porta a reflexionar sobre les intervencions en el patrimoni

arquitectònic, ja que tot i que la proposta pot semblar precipitada, no seria el primer cas de construccions que fins i tot s'han arribat a descatalogar per tal de poder-hi actuar sense escrúpols.

Aquest treball vol seguir una metodologia d'actuació per apropar-nos i conèixer l'edifici des d'una manera més ampla possible amb l'objectiu d'emetre un judici objectiu.

Si iniciem una visita a la població des de la muntanya del Sagrat Cor, veient la seva configuració urbana i tot passant per l'ermita del Merlí i pel pou de gel, arribem a l'església, que impressiona per la monumentalitat que suggereix, però també per les cicatrius que són fruit de la guerra civil. La seva reconstrucció austera durant la postguerra és deguda al fet que va quedar exclosa de les ajudes del pla de *Regiones devastadas* com va passar amb altres esglésies del mateix estil i de la zona. Aquest fet l'hem pogut contrastar al consultar l'arxiu històric de Lleida, on dins la secció de *Regiones Devastadas* no hi apareix cap expedient d'Alguaire.

La meitat de la façana presenta l'aspecte original, amb pedra ben escairada i articulada verticalment per pilastres monumentals, malgrat la pedra pateix un fort procés d'erosió. L'altra meitat fou reconstruïda amb ceràmica simplificant el relleu original a un sol pla. La façana pateix humitat del subsòl, amb una taca fosca en la part baixa del mur fins a uns dos metres d'alçada. Al costat lateral esquerre hi ha un carrer l'obertura del qual va comportar l'enderrocament del campanar -acció que va comportar un enderroc més gran del previst. En el lateral dret l'edificació veïna s'ha adherit a l'església i, finalment, a la zona posterior es mostren les

Església d'Alguaire abans de la Guerra Civil amb el frontis amb remat mixtil·lini.

Vista d'Alguaire i l'església parroquial amb el campanar des del turó del Sagrat Cor a començaments del segle XX.

Font: Fons Salvany (Biblioteca de Catalunya).

arcades de les voltes i l'església sense acabar. Anant a l'interior, acabarem de treure'n l'entrellat.

Quan accedim a l'interior, la sensació és que ens troben en un espai ampli, format per tres naus d'alçada semblant, un espai unitari propi de les esglésies de planta de saló, enfront de l'espai contrarreformista més propi del barroc, que jugava amb una jerarquia d'espais, com més alçada en la nau central i amb l'ús de llum i ombres per emfasitzar zones. La nau lateral de la dreta conserva el mur original, així com les columnes, mentre la resta està refeta amb pilars de ceràmics ben treballats i amb ornamentació.

És una església inacabada i només en resta l'estructura, talment un esquelet. Falten les voltes i es veu directament l'embigat de la coberta. La zona de la cúpula central i del presbiteri no s'ha refet i es va construir en la dècada de 1970 aproximadament, amb unes encavallades metàl·liques, amb una alçada més baixa que fa que l'església tingui dos ambients diferents. A l'interior hi ha poca llum, fet que contrasta com era originàriament, ja que les d'aquest estil i època acostumen a rebre una bona il·luminació exterior. Al terra li falta un paviment digne i bons acabats. Una obra ben executada en origen, que malgrat les vicissituds conserva encara un aire de monumentalitat i elegància, de manera que si es restaura la fàbrica amb uns bons acabats, podrà lluir la imatge que es mereix, causant més d'una sorpresa entre els propis veïns i feligresos.

Si establim una cronologia tipològica, compositiva i estructural, podem comprovar les evolucions, canvis i innovacions que hi ha hagut en aquest tipus d'esglésies: En general

les esglésies són de tres naus de gairebé la mateixa alçada, que és el que dóna la idea de gran amplitud interior. El que és habitual són tres o quatre trams de volta més la cúpula i un o dos trams més a la part posterior. Les distàncies de les naus estan en proporció la central amb les laterals 4/7/4, a 5/8/5 fins la més gran, la nova Seu de Lleida de 6/11/6. L'amplada dels murs i dels pilars són proporcionals a les distàncies i l'alçada. Crida l'atenció com es dissenya un espai uniforme i es manté la cúpula, que reforça l'espai central, amb el símbol del món celestial.

A nivell exterior, tota l'església és un gran volum alt i massís, amb poques obertures, entre un 10 i un 20%. En alguns casos la simetria porta a fer dos campanars, com a Aitona o a la Seu nova de Lleida. També segons les esglésies de la zona, podem adonar-nos que hi ha tres tipus de coronament: el frontó com a solució més propera a la imatge classicista, la forma concavoconvex com a l'església de San Felip Neri, a Serós –el Segrià–, a les Oluges –la Segarra, per exemple i també un acabament mixtilini que tractarem en detall més endavant. Aquest cas es dona en les obres de major llum i alçada, i pensem que pot ser per un efecte visual d'alleugeriment del coronament superior. Ho podem veure a Maials, denominada la catedral de les Garrigues, a Aitona, i també a Alguaire.

Les seccions ens expliquen com s'aguanta l'edifici i com rep la il·luminació exterior. La utilització de les voltes bufades o semiesfèriques, amb guix i rajola fou un avenç important, propi de la segona meitat del segle XVIII, per tal de poder treballar sense cintres i eliminar d'aquesta manera les despeses de fusta per bastides. D'aquesta manera també

Façana actual de l'església d'Alguaire.
Foto: Josep Mora.

hi ha més facilitat en fer les voltes a més alçada del nivell del terra. L'alçada d'una església és aproximadament dues vegades l'amplada entre pilars fins arribar al capítell. Eren esglésies que havien d'acollir molts feligresos i aquesta majestuositat i riquesa interior era propi de l'ideari del moment. Finalment i dins dels elements ornamentals, destaca la cornisa interior que envolta els murs de tancament, que són els que defineixen la forma dels capitells perquè hagi una unitat.

L'oblidada església parroquial d'Alguaire: algunes vicissituds constructives

Quan parlem de les esglésies lleidatanes del Set-cents, magnífics exemples d'arquitectura religiosa del segle XVIII -encara injustament poc coneguts i per sort trets de l'oblit en estudis dels últims anys d'Isidre Puig o Raül Torrent- pensem sempre en els exemples més "espectaculars" per la seva magnificència i dimensions, com seria el cas dels temples de Maials, Aitona, Seròs o Alcarràs. Fins i tot si parlem de campanars, a ningú li és indiferent el colossal campanar de l'església d'Almenar. En canvi, però, difícilment farem esment de l'església parroquial d'Alguaire dins aquests exemples més sobresortints. I això no és pas perquè Alguaire, a diferència dels altres pobles de la plana lleidatana, no emprengué la construcció d'un nou temple en aquella època, sinó perquè

l'església d'Alguaire es malmeté irremissiblement durant la guerra del 1936, sense que tingués després la possibilitat d'acollir-se al pla de "Regiones devastadas", com sí ho feren altres pobles que també van veure la seva església destruïda, com Torres de Segre o Vilanova de la Barca. S'inicià, doncs, una "reconstrucció" de "circumstàncies" que va intentar agermanar la part que havia romanut sencera de la desfeta amb una obra nova, que sobretot a l'exterior s'evidencia pel fet que avui, la meitat de l'antiga façana de pedra ben escairada, amb pilastres i cornises imponents, comparteix protagonisme amb una altra meitat de totxana. Aquest singular aspecte i les conseqüències d'una obra apressada han fet que l'església de Sant Sadurní hagi perdut l'aureola de temple imponent, epígon de la catedral de Lleida i agermanat amb tants altres exemples d'arquitectura religiosa de la zona que en el seu temps foren construïts pels mestres d'obres més rellevants del moment. Això no treu, però, que malgrat l'existència de llocs més emblemàtics en la tradició popular com el santuari de la Verge de Merlí, el temple de Sant Sadurní no mereixi una re-consideració que en recuperi, en primer lloc, la seva memòria com a una de les esglésies rellevants de la zona, construïda precisament com a conseqüència d'un període rellevant i de gran puixança econòmica per la vila d'Alguaire, que durant la segona meitat del segle XVIII encara pertanyia a la comanda de les dames santjoanistes que ja havien,

Detall dels capitells jònics amb garlandes de la façana del segle XVIII.

Foto: Josep Mora.

Façana actual.

Foto: Josep Mora.

però, traslladat el seu convent i residència a Barcelona des de 1699.

La construcció de la nova església, doncs, no va ser un fet aliè a l'augment demogràfic de la vila (fins a triplicar la seva població) a partir del bienni de 1765-66. Aquest va ser en part conseqüència de la política agrària duta a terme per François de Bessacourt, mariscal de camp, corregidor de Lleida (1761-65), baró de Maials i senyor de Llardecans, que l'any 1763 creà a Lleida una Reial Acadèmia d'Agricultura, amb la pretensió de fomentar l'extensió agrícola a de l'olivera, la vinya i l'ametller.

Segons Lladonosa, “també el bisbe i els canonges de Lleida contribuïren al desermament de terres del seu domini i al desenvolupament agropequari a partir de les seves finques d'Alfés, Soses, Raïmat, Montagut i Vinatesa, mentre que els cavallers de Sant Joan de Jerusalem artigaven els camps erms de Rosselló, Torrefarrera, Vilanova de Segrià, la Portella, Corbins i Torrelameu. Però la colonització a gran escala no començarà fins a l'any 1770 regnant Carles III, el qual, l'any 1774 donarà les primeres providències a l'industrial barceloní Melcior Guàrdia per al repoblament dels llocs d'Almacelles i de la Saira (Almacelletes), que s'estendrà, ensem, i al llarg de la Clamor Amarga fins als Sassos d'Alguaire, Almenar i Alfarràs, compres les terres ermes del Torricó, Ventafarines i Albelda”¹.

És precisament l'any 1770 quan, Simón Gómez Pérez, apoderat del Comú d'Alguaire, escriu al Reial Consell de Castella: “*Que viendo todos los vecinos de aquella villa el deplorable estado de su iglesia parroquial y temerosos de que se arruinase el todo o parte de ella en alguno de los días de mayor concurso, y subcediesen las desgracias que son consigüientes a semejante suceso, pensaron de comun acuerdo en edificar otra nueva más capaz, que recibiese en si el todo o las do terceras partes de su vecindario para tener el consuelo de que hasta entonces habían carecido de poder asistir con devoción y sin opresión a los Divinos Oficios por la estrechez de la iglesia antigua, y al mismo tiempo se propusieron varios medios para costear dicha obra, de entre los quales se eligió por menos gravoso y más soportable el de cargarse un veintiquatreno del trigo, centeno, cebada, avena y otras dos semillas que cogiesen sus vecinos labradores, dentro o fuera de aquella jurisdicción después de sacados el diezmo, primicia y derecho de terrage, de suerte que de cada 24 medidas, quedasen 23 libras para el dueño, y la otra se aplicase para la obra por solo el tiempo que esta durase, debiendo empezar a correr la contribución desde el día del otorgamiento de la escritura que se deberá formalizar y suspenderse, luego que estuviese finalizada la obra, en cuyo tiempo si hubiese algun caudal sobrante, se invirtiese en la compra de órgano o algun retablo, a todo lo qual se obligaron de comun acuerdo aquellos vecinos labradores*”.

¹ LLADONOSA, J: *Història d'Alguaire*. P. 221 i *Almacelles, visió d'un poble*, pp. 87-88.

² Per seguir amb detall el procés constructiu de l'església d'Alguaire, que nosaltres no detallarem, ens hem de remetre als articles de Pere Terrado a la revista local *Cercavila* (TERRADO, P: “La construcció de l'església d'Alguaire al segle XVIII (I)” a *Cercavila*, nº 35. Ajuntament d'Alguaire: 2008; TERRADO, P: “La construcció de l'església d'Alguaire al segle XVIII (II)” a *Cercavila*, nº 36. Ajuntament d'Alguaire: 2008).

El dret de vint-i-quatrè havia estat imposat l'any 1772 i arrendat en pública subhasta per quatre anys a Josep Borràs, veí d'Algèri, pel preu de 6000 lliures. Els comissionats subhastaren també la fàbrica del nou temple, que quedà a favor de Mateu Pedrerol, mestre de cases veí de Barcelona, pel preu de 14.500 lliures i els materials de l'església vella, mitjançant l'obligació d'haver-la de construir segons el plànol i perfil en el termini de sis anys. Hi hagueren, però, disputes entre l'assentista i els comissionats, per l'incompliment de les condicions, el que va fer que es modifiqués el contracte².

L'any 1776, en el cas de la vila d'Alguaire, són la pràctica totalitat dels caps de casa que nomenen procuradors a Madrid per a vetllar

els assumptes referents a la construcció de l'església que s'havien de despatxar davant el Reial Consell de Castella³.

Finalment, però, l'obra es va aturar per la supressió de l'impost del vint-i-quatrè i no fou fins a l'any 1781 que va inaugurar-se, tot i que sembla que no estava acabada del tot.

La hipòtesi de Manuel Arranz⁴: l'església d'Alguaire, projecte de Josep Mas Dordal?

Per la documentació estudiada per Pere Terrado sabem que el contractista principal de l'obra era Mateu Pedrerol, mestre de cases de Barcelona, tot i que també hi participen Josep Roigé, veí de Fraga i Andreu Pedrerol, germà

³ "Sepasse por esta pública escritura de sustitución como Joseph Nadal y Mor, Francisco Moix y Francisco Gelet, los tres labradores y vezinos de la villa de Alguayre corregimiento de Lérida Principado de Catalunya procuradores de Antonio Badia Mayor, Joseph Banyeres y Gelet y Francisco Boyra y Pedrol, labradores, de Joseph Jofre, Joseph Sabaté y González y Lorenzo Banyeres labradores, de Francisco Salvia, Estevan Buyra Mayor y Antonio Nadal labradores, de Anastasio Lladonosa, Joseph Domingo labradores, y Antonio Morillo maestro herrero, de Francisco Giró Mayor, Joseph Soldevila y Joseph Garriga labradores, de Antonio Buhil, Fausto Farreny y Pedro Jayme Sitjar labradores, de Francisco Carrera, Joseph Soler y Francisco Gonzalez labradores, de Matheo Lladonosa, Joseph Guardia y Joseph Grau labradores, de Luis Sebidó, Joseph Moreno y Joseph Garrío labradores, de Francisco Roig, Antonio Rodie y Juan Farràs labradores, de Joseph Sabaté y Carbonell, Joseph Cambray y Francisco Sarria labradores, de Joseph Castanyon, Narciso Coll y Antonio Farreny labradores, de Antonio Jofre, Joseph Barta labradores y Joseph Grange carpintero, de Francisco Boyra y Nadal, Jaime Argent labradores y Josep Castanya y Josep Castanyon cirujano, de Antonio Canyelles, Pedro Pintó y Josep Sinté labradores, de Joseph Bescans y Mauri, Antonio Badia y Jou y Josep Bertran labradores, del bachiller en medicina Francisco Brescó, Bay Vidal y Ramon Pujol, ambos labradores, de Francisco Solanes, Joseph Boyra y Francisco Queralt labradores, de Juan Satorra, Antonio Grau y Joseph Seuma labradores, de Joseph Fàbregues, Pedro Birro labradores y Josep Torres sastre, de Joseph Rodié, Sebastián Bertran labradores y Josep Dachs albanyil, de Pablo Blasi mayor, Jaume Sabater y Melcior Farreny labradores, de Antonio Osset, Gerónimo Barbé y Vicente Satorra, labradores, de Pedro Nadal, Joseph Mateu menor y Lorenzo Pastoret labradores, de Josep Gonzalez, Frausto Mateu y Francisco Llombart labradores, de Francisco Solé, Jaume Castanyon labradores, Francisco Belart texedor de lino, de Joseph Morgui, Antonio Baella y Antonio Roca labradores, de Magín Nadal, Juan Cisteré menor labradores y Josep Pons albanyil, de Pablo Basi menor, Antonio Monteoriol y Isidro Pallàs labradores, de Joseph Usall maestro Boticario, Joachim Penya maestro herrero y Mariano Melchor labrador, de Francisco Giró menor, Pedro Piquer y Joseph Salvadó labradores, de Saturnino Giró, Lorenzo Sabaté y Joseph Mangues labradores, de Joseph Mas, Joseph Pedrol y Francisco Cossialls labradores, de Vicente González, Joseph Baella y Joseph Riu labradores, de Sebastián Fontanet, Saturnino Roig labradores y Joseph Rius maestro cirujano, del bachiller en medicina Isidro Fortuny, Miguel Coma negociante y Joseph Caelles labrador, de Thomás Mele, Guilis Sarregula y Juan Pastoret labradores, de Francisco Forquet, Joseph Barrera y Joseph Giral labradores, de Thomás Biel maestro albeytar, Juan Fàbrega y Pedro Boyra labradores, de Josep Moncosí, Joseph Pocarull y Antonio Pellisé labradores, de Jaume Albana, Joseph Mateu mayor y Miguel Diacam labradores, de Francisco Estruch, Pedro Herbera y Pablo Barbé labradores, de Domingo Banyere, Joseph Bescans y Laguna y Miguel Pedronill labradores, de Saturnino Guardia, Estevan Canyelles labradores y Francisca Quintillà viuda de Joseph Quintillà labrador, de Fausto Giró y Matheu, Saturnino Garriga y Francisco Rodié labradores, de Joseph Bach, Jaime Cambray y Joseph Sanuy labradores, de Juan Pellisé, Silvestre Barrera labradores, y Narciso Sardanyols zapatero, de Felipe Grau, Ambrosio Navarri y Pedro Juan Roca labradores, de Jerónimo Barta, Joseph Melé y Paredes y Antonio Gasull labradores, de Pablo Castellnou, Ramon Nadal labradores y Bertran Maench albanyil, de Maria Banyeres viuda de Domingo Banyeres labrador, Juan Oliva negociante y Joseph Mola albanyil, de Pedro Negre, Isidro Feliu labradores y Marco Torrent alpargatero, de Lorenzo Martínez, Antonio Barbé y Thomás Bernat labradores, de Anastasio Baella mayor, Francisco Llacera y Juan Bautista Sinté labradores, de Miguel Terés, Thomás Baella y Joseph Ribes labradores, de Miguel Terrado sastre, Joseph Corget labrador y Antonio Forés cubero, de Joseph Herberia, Joseph Purrons labradores y Maria Grau viuda de Joseph Grau cirujano, de Pedro Juan Llobet, Francisco Vergé y Joseph Osset labradores, de Andreu Bertran, Joseph Roma labradores y Buenaventura Morera texedor de lino, de Francisco Ayó maestro boticario, Maria Puy viuda de Jayme Puy labrador y Josep Canyelles labrador, de Antonio Bertran, Miguel Sans y Joseph Feliu labradores, de Joseph Llombart mayor, Antonio Llacera y Blay Diacam labradores, de Erasmo Sabater, Joseph Banyeres y Giró y Juan Costa labradores, y de Fausto Giró y Cases, Antonio Forquet y Juan Pons labradores, y todos vecinos de dicha villa de Alguayre..."

⁴ ARRANZ, M: *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona al segle XVIII*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes, 1991.

de Mateu, que actua com a fiador però que també participa com a constructor de l'obra.

De fet, sabem que Andreu Pedrerol havia fet el seu aprenentatge com a mestre d'obres al costat del Josep Mas Dordal, amb qui mantingué un estret vincle professional⁵. Així doncs, consta com a executor de les obres de la nova població d'Almacelles, projectada per Josep Mas Dordal. Tenint en compte la relació existent entre Josep Mas Dordal com a arquitecte i els Pedrerol com a constructors, Manuel Arranz presenta la hipòtesi que situaria l'església d'Alguaire com un projecte creat per Mas Dordal, un dels millors arquitectes de la Catalunya, artífex de l'església del convent i basílica de la Mercè (1763-75) de Barcelona i del qual, ja a la seva època, un altre mestre d'obres com Josep Renart i Closas en parlava en termes del tot elogiosos. Segons Renart, Mas Dordal seria "*Hombre hábil y entendido en el arte de arquitectura civil y algo instruído en la arquitectura hidráulica. Yo había tenido algunas visuras y trato con él. Era hombre muy natural, y de un corazón muy sano (que así deben ser los hombres, por muy grandes y entendidos que sean a su facultad y otras ciencias; siempre hace ser sencillo y tener un buen corazón y no tener vanidad ni superdercerse de su saber, porque el hombre por mucho que sabe, no sabe nada, por lo mucho que ignora y por lo mucho que hay que saber, porque todo bien y don viene de Dios, y el hombre sin Dios no es nada*".

Josep Mas Dordal (1724/25- 1802/05) treballà majoritàriament a Barcelona, on va ser mestre d'obres de l'ajuntament i va esdevenir membre de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts i és a Barcelona on realitza les seves obres més importants, com l'església de la Mercè, la nova església de Sant Vicenç de Sarrià i els palaus Moja i Episcopal⁶. Fora de la ciutat realitzarà l'esmentat projecte urbanístic de la nova vila d'Almacelles, amb una església que si bé no es va arribar a materialitzar del tot, estava pensada per esdevenir una còpia –almenys pel que evidencia el projecte exterior– de l'església de la Mercè de Barcelona (la d'Almacelles presentaria també la mateixa advocació). Aquesta església barcelonina, amb ressons del classicisme barroc de Bernini, palès en una obra com Sant'Andrea al Quirinale, és un dels pocs exemples a Catalunya que utilitza en part la paret ondulant a la façana –un altre exem-

ple a les terres de Lleida seria l'església parroquial de Maials, més emparentada amb l'església d'Alguaire pel que fa a la planta. L'interior de l'església de la Mercè, en canvi, segueix l'esquema de les esglésies contrareformistes catalanes, derivat ja de l'últim gòtic, amb una sola nau i capelles laterals. En canvi, l'església d'Alguaire presenta un esquema de planta de saló, més d'acord amb les influències aragoneses i de la pròpia catedral de Lleida, com veurem més endavant.

Josep Mas Dordal també construeix la nova església de Sant Vicenç de Sarrià a partir de l'any 1782. Va quedar inacabada –havia de tenir dos torres–, per la qual cosa avui en dia els murs exteriors encara es presenten amb pedra i morter sense arrebossar. Si ens atenem a la hipòtesi d'Arranz, sí que podríem evocar alguns detalls que recorden l'arquitectura de Mas Dordal, com la preferència per la utilització dels capitells jònics, decorats a més amb garlandes, però es desvia del tipus d'esglésies projectades per Mas la seva planta de saló i el tester mixtilini, més encara si tenim en compte, com sintetitza el propi Arranz, que "Josep Mas presenta una gran preocupació per la simetria i la simplicitat de les formes; sempre que pot, adopta la línia recta, el cercle, l'oval, el rectangle i el triangle isòsceles, i defuig els perfils mixtilinis o curvilinis"⁷.

Així doncs, sense rebutjar del tot aquesta hipòtesi –hem de tenir en compte, segons la documentació estudiada per Pere Terrado, la intervenció d'un altre arquitecte barceloní de primera fila com Joan Soler Faneca–, ens centrarem ara en els models formals de l'església d'Alguaire, que sí s'emmarcaria dins una tradició constructiva d'arquitectura religiosa de primera magnitud que es forjà al pla de Lleida durant la segona meitat del Set-cents.

L'església d'Alguaire i els seus models: la catedral de Lleida o la tradició de la planta de saló a les terres de Lleida

Si ens centrem ara en l'aspecte que devia presentar l'església d'Alguaire un cop construïda –Zamora recalca que "*con diseños que aprobó la Academia*"⁸–, cal assenyalar que el seu interior, de planta de saló amb tres naus, separades per robusts pilars amb capitells compostos i cornises motllurades que circueixen tot el perímetre intern del temple, constitueix un epígon de la catedral de Lleida, que fou inaugurada el 28 de maig de 1781.

⁵ ARRANZ 1991, 351.

⁶ ARRANZ 1991, *Mestres d'obres i fusters...*, 298-305.

⁷ ARRANZ 1991, 303.

⁸ Segons Lladonosa op. cit. p. 228.

Façana de l'església parroquial d'Algarró,
d'autor desconegut,
d'una tipologia semblant a la d'Alguairó, també estructurada amb pilastres gegants i remat mixtilini.
Foto: Maria Garganté.

La construcció de la nova catedral⁹ parteix d'una circumstància que es produeix durant la guerra de Successió, quan l'exèrcit borbònic va ocupar la catedral antiga (la Seu Vella) l'any 1707, amb l'objectiu de convertirla en quarter militar. Durant l'any següent el Capítol de la catedral sol·licita reprendre el culte a l'antic edifici, però un informe de l'enginyer militar Pròsper de Verboom desaconsellarà aquesta opció per la importància estratègica de l'edifici, situat al turó que domina tota la ciutat i una vasta planta. Després de diversos recursos, el Capítol, que precisava d'un edifici, un decret de Felip V l'any 1737 manava avaluar la possibilitat d'una nova fàbrica, sense que s'arribés a cap acord concret, per la qual cosa les súplices es succeïren durant el regnat de Ferran VI, que va concedir que s'edifiqués la nova catedral a l'església parroquial de Sant Llorenç, on es traslladaren les funcions catedralícies, però essent insuficient per aquest efecte. Haurem d'esperar fins al 1759, doncs, quan fruit d'un memorial presentat al rei Carles III al seu pas per la ciutat de Lleida, aquest concedirà, com a compensació pels danys causats a la Seu Vella, una important suma de diners per tal de construir una nova catedral, que finalment s'ubicaria –i després de

nombroses disquisicions– a la plaça situada davant de l'hospital gòtic de Santa Maria, el que va comportar la demolició d'algunes vivendes i de l'antic convent de la Mercè.

Del projecte se n'ocuparia el Real Cuerpo de Ingenieros Militares, concretament el Comandant General oriünd de Galícia Pedro Martín Zermeño. L'obra, de la que es va col·locar la primera pedra l'any 1764, fou oficialment dirigida per Francesco Sabatini, Mariscal de Camp i llavors director del cos d'enginyers, i va comptar també amb la intervenció de José de la Ballina, que consta com Aparellador Major de la Casa Reial. Però la direcció i supervisió real de l'obra va anar a càrrec d'un professional més pròxim com el barceloní Josep Prat Delorta, també enginyer militar i futur acadèmic de San Fernando, que va realitzar nombrosos viatges entre Lleida i Tarragona, on acabava de construir la capella de Santa Tecla a la catedral¹⁰. Precisament Josep Prat intentarà substituir la senzilla volta semiesfèrica que cobria inicialment el creuer, segons el projecte de Zermeño, per un gran cimbori octogonal, clarament deutor dels cimboris medievals de les catedrals de Tarragona i de la Seu Vella de Lleida. Però problemes es-

⁹ Les monografies de referència per a l'estudi de la catedral nova de Lleida són les següents: MARTINELL, C: *La Seu Nova de Lleyda: monografia artística*. Valls: 1926 i VILÀ, F: *La catedral de Lleida*. Lleida: Pagès Editors, 1991. També veure BORRÀS VILAPLANA, R: Una Escuela del arte neo-clásico en Lérida y la Catedral de la misma ciudad" a *Ilerola*, nº 19, 1955, p. 95-118 y ABAD LARROY, F: "La catedral neoclásica de Lleida" a *Terres de Lleida al segle XVIII: miscel·lània Lleida*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984, p. 15-46.

¹⁰ Fruit dels viatges entre Lleida i Tarragona són alguns projectes que Prat va realitzar en poblacions situades en el trajecte entre les dues ciutats, com el campanar de l'església de Sant Martí de Maldà o la remodelació de l'església de Passanant.

Interior amb les tres naus reconstruïdes de l'església d'Alguaire.
Foto: Josep Mora.

tructurals –els fonaments dels pilars acusaren el pes excessiu i van començar a cedir– van fer que es reprengué el model primitiu, sense cúpula de traducció externa.

La planta denota una gran influència del gòtic, accentuada pel fet que l'enginyer Josep Prat perllonga les capelles laterals en un deambulatori de clares reminiscències medievals, com també de ressonància medieval és el fet d'instal·lar el cor al centre de la nau. L'espai interior de la nova catedral evidencia també la planta de saló, amb les tres naus d'igual alçada, el que afavoreix la diafanitat de l'espai. Les voltes bufades recauen en grans pilastres corínties adossades. Aquest tipus de planta catedralícia es reproduirà en esglésies com la de Montroig del Camp, al Camp de Tarragona, i serà imitada a la nova catedral de Vic, projectada per Josep Morató i Codina a partir de la dècada de 1780, quan la catedral lleidatana constituïa l'exemple més recent i novedós de construcció catedralícia a Catalunya.

Però foren diversos els projectes que es presentaren per a la nova catedral de Lleida previs a la seva construcció, entre el que trobem els dels mestres d'obres Josep Burria i Francesc Melet, tots dos originaris de la Franja de Ponent. La proposta de Burria contemplava un temple de tres naus molt curtes, cobertes amb voltes bufades i d'esquema quasi centralitzat al voltant de la gran cúpula del creuer. Les naus es perllonguen en un deam-

bulatori que circueix el presbiteri, al que antecedeix una cúpula que gairebé centralitza tot l'espai, donada la poca longitud de les naus. La capçalera absidal es dilueix en les dependències del Capítol. El tester mixtilini proposat per Burria s'assembla al que el mateix artífex utilitzarà en d'altres esglésies que ell mateix projectarà a la plana de Lleida, com és el cas de l'església de Torres de Segre i també presenta una gran semblança amb el coronament que tindrà finalment l'església parroquial d'Alguaire.

La proposta de Melet seguia el mateix esquema de tres naus amb deambulatori amb capelles claustrals cobertes amb petites cúpules, el que fa un efecte sobre plànol de temple de cinc naus. Al projecte de Melet, la façana s'organitza mitjançant un arc serlià, que conté la portada a la part central i dos edicles amb sengles imatges als laterals. La façana presenta un remat amb potents corbes, de caràcter predominantment escultòric i està flanquejada per dues torres campanar rematades per cupuletes bulboses, deutores de l'arquitectura aragonesa. La catedral de Lleida s'inaugurarà el 28 de maig de 1781.

Però els orígens de la planta de saló no els trobem només en la catedral de Lleida, sinó que per entendre la gènesi d'una església com la d'Alguaire, ens hem de remuntar d'on parteix aquesta tipologia de la planta de saló, tan poc freqüent a Catalunya i, en canvi, tan abundant a les terres de Lleida a partir de la segona mei-

**Interior de l'església
amb l'afegit dels
anys 70.**

Foto: Josep Mora.

tat del segle XVIII, en un moment fins i tot anterior a la construcció de la catedral.

Aquesta tipologia, coneguda també amb la denominació alemanya *hallenkirchen*, fa al·lusió al conjunt d'edificis religiosos de tres o més naus d'igual alçada i amb sistema d'il·luminació lateral i que se'ns presenta com un dels grans models espacials de la història de l'arquitectura. Tot i que gestades en el context centroeuropeu de l'Edat Mitjana (el seu origen, encara discutit, es situaria al Poitou del segle XII, essent l'embrió del posterior gòtic germànic) les *hallenkirchen* van tenir al llarg del segle XVI una gran difusió en els regnes peninsulars¹¹, essent exportada als territoris del Nou món, entre d'altres motius per presentar unes avantatges constructives considerables i per tal de posseir una gran racionalitat i unificació espacial, característiques que s'adaptaven molt bé als nous gustos del Renaixement.

Tot i això, la utilització de la planta de saló a Catalunya no és habitual fins a mitjans del segle XVIII, ja que abans d'aquestes dates ens hauríem de remuntar a l'esmentada capella de Sant Jordi del palau de la Generalitat o antiga Diputació del General, dins la gran reforma realitzada per Pere Blai entre 1597 i 1619, un dels components de la denominada "Escola del Camp", que suposarà la

introducció conscient del classicisme arquitectònic a Catalunya.

D'altra banda, les grans esglésies construïdes a Barcelona durant els segles XVII i XVIII, des de l'església de Betlem fins a la de la Mercè, passant per Sant Agustí Nou, segueixen l'esquema d'una sola nau amb capelles laterals, tot i que també hem de tenir en compte que la gran majoria són esglésies conventuals.

Però fins i tot abans de mitjans de segle de l'execució del projecte de la Universitat de Cervera, la construcció de la nova església de Seròs suposa la introducció de la planta de saló setcentista a Catalunya. Efectivament, l'any 1745, el de Seròs serà el primer d'una sèrie d'esglésies ubicades a la zona del Pla de Lleida, limítrof en terres aragoneses, i que adoptaran l'esquema o tipologia de les *hallenkirchen* per tal de configurar el seu espai. L'any 1754 es comença la nova església parroquial d'Aitona, un poble d'uns 280 veïns l'any 1783, que no obstant vol construir una església més gran i pretensiosa que la del poble veí de Seròs, que s'havia acabat de construir llavors. L'església parroquial d'Aitona és una de les més elegants del territori lleidatà i també segueix l'esquema de planta de saló amb cúpula al creuer, els extrems del qual es converteixen en absis pentagonals.

¹¹ S'atribueix la seva introducció al contacte existent entre arquitectes centroeuropeus i mestres d'obres del nord peninsular, que serien els encarregats de difondre aquest model (GIL SAURA, Y: *Arquitectura barroca en Castellón*. Diputación de Castellón, 2007, p. 199).

La planta de saló a la zona de Lleida, doncs, ja s'utilitzava profusament abans de la construcció de la catedral nova, ja que les mencionades esglésies de Seròs (1745), Aitona (1754) o Torres de Segre (1749-59) comencen a construir-se abans que la nova seu lleidatana, mentre que hi ha un altre grup d'esglésies gairebé simultànies a la construcció de la catedral, com seria el cas de la d'Alcarràs (1760-65) o Maials.

És per això i per la seva situació limítrof amb el territori aragonès –juntament amb la pròpia filiació d'artífex com Josep Burria o Francesc Melet, que treballen molt per tot el territori lleidatà– que considerem que seria a l'Aragó on aquestes esglésies primerenques troben el seu model a seguir, en parroquials com la de Cantavieja (Terol), construïda entre 1730 i 1745¹². En efecte, les esglésies de planta de saló, de tres naus rematades a la mateixa alçada, són molt habituals en les esglésies del Baix Aragó durant la primera meitat del segle XVIII, fins i tot anteriors a l'exemple més notable constituït per l'església col·legial d'Alcanys, que al seu torn va assimilar el model de la basílica del Pilar de Saragossa¹³. Efectivament, si la col·legiata d'Alcañiz es projecta en 1738, temples com el de Luna, realitzat per José Alberto Pina, el de Mas de las Matas, per José i Francisco Dols o el de La Cerollera, per Simón Moreno, són tots ells traçats entre 1733 i 1734¹⁴.

En canvi, per a les esglésies construïdes durant l'últim terç del segle a la zona de Lleida i Tarragona, sí que podem parlar d'una filiació més directa amb la catedral de Lleida i de l'impacte indubtable que devia exercir en l'univers constructiu de la zona. Parlem de les esglésies projectades o construïdes per artífex com Francesc Melet o com Josep Burria, que actuarà durant anys com a mestre major de la catedral de Lleida i que a una edat avançada realitzarà, juntament amb el barceloní Marià Enrich, les traces per a l'església parroquial de Guissona, seguint el mateix tipus de planta.

També la planta de saló s'aplica a l'església de Maials, si bé aquest temple ve a ser, per les seves proporcions harmòniques, el més reeixit dels edificis construïts a la zona de Lleida durant el segle XVIII. La seva planta de saló es situa a tot volt de la cúpula central, que s'aixeca enmig d'un quadrat perfecte –22

x 22 metres–. A tot volt i de forma simètrica es disposen la base de la torre campanar, l'atri i la capella del sagrari. El presbiteri i l'atri conformen els extrems de la nau central, de vuit metres d'amplada i 38 metres de llarg, coberta per una volta de canó amb llunetes, que supera els 15 metres d'alçada. La cúpula proporciona abundant llum zenital a través de vuit finestrals oberts en el tambor de la mateixa, que s'aixeca sobre petxines amb la tradicional decoració que representa les figures –en aquest cas de mig cos i emmarcades en sengles medallons ovals– dels quatre evangelistes. En els murs de les naus laterals, visiblement més estretes, s'obren dos finestres a cada banda. El creuer es perllonga pels dos "absis" poligonals, coberts ambdós per una volta de quart d'esfera amb quatre llunetes en les que s'obren altres dues finestres en cada un dels braços. El presbiteri, de planta rectangular, s'incorpora també a aquest ritme corb i còncau mitjançant una volta de quart d'esfera recoberta per una vènera o copinya de guix.

Un altre grup interessant d'esglésies de planta de saló es troba a la comarca de Les Garrigues, on exemples com les esglésies del Cogul o l'Espluga Calba posen de manifest el vigor del model de planta de saló, adoptant a la façana solucions vàries, en les que abunden solucions mixtilínies. Mentre encara ens és desconegut l'artífex de l'església parroquial del Cogul, pel que respecta a l'Espluga Calba, sabem que en data de 21 de setembre de 1772, el mestre d'obres Jaume Monguillod, originari de l'Aleixar (Baix Camp, Tarragona), Francesc Tomàs, de Montblanc i Pere Sants, de Vilallonga del Camp (Tarragonès) s'adjudiquen la construcció de la nova església: "*Y como se les haya enseñado la planta de la iglesia parroquial de la villa de Poboleda e intentando dicho Ayuntamiento (por las causas dichas) se construya nueva iglesia parroquial en el citado parage de oriente llamado la Bassota, y que se ha de añadir a dicha planta, al frontis y campanario algunas cosas que la dicha planta que se les ha enseñado no demuestra, como son una cornisa formando una goleta por parte y un arquitrán que corre toda la nao del frontis y estribos, formando un escosiat dicho arquitrán; darle veinte palmos más de elevación al campanario o al cuerpo de aquel, eo ventanal y que las paredes han de tener desde la superficie de la tierra hasta el escusiat nueve palmos, y desde*

¹² GIL SAURA 2007, 198.

¹³ THOMSON LLISTERRI, T: *Iglesia de Santa María la Mayor de Alcañiz*. Centro de Estudios Bajoaragoneses, 2007. També segons SERRA MASDEU, A: *Acadèmia i tradició: Josep Prat Delorta i l'arquitectura del segle XVIII a la diòcesi de Tarragona*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2005 (Tesi doctoral inèdita), p. 445.

¹⁴ GIL SAURA 2007, 198.

Detall dels arcs i capelles reconstruïts a l'interior.
Foto: Josep Mora.

Detall de l'interior, amb les cornises i motllures reconstruïdes.
Foto: Josep Mora.

dichos escusiats hasta la cornisa han de tener ocho palmos; la cúpula han de tener las paredes tres palmos de grueso". Veiem, doncs, a tres mestres d'obres originaris de la zona de Tarragona treballant en terres lleidatanes i tenint com a model l'església de Poboleda, a la comarca del Priorat.

En dates més tardanes –dècada de 1790– tenim també el grup format per les esglésies

de Rocafort de Queralt, Maldà i Palau d'Anglesola, degudes les tres al mateix artífex, Francesc Albareda, originari d'Os de Balaguer i pensem que coneixedor de les esglésies de la zona de Lleida, així com de l'obra de la catedral, que ja estaria acabada en les dates en que Albareda construirà les mencionades esglésies. Aquestes tenen un mateix tipus de planta, amb el mateix nombre de trams de volta però amb lleugeres varia-

Interior de l'església de Sudanell.

Foto: Maria Garganté.

cions respecte a les dimensions, essent el de Maldà el temple més gran dels tres i diferenciant-se únicament dels altres dos per la presència de la combinació de la volta de canó amb llunetes a la nau central i la volta d'aresta en les naus laterals, mentre que a Rocafort i al Palau les naus es cobreixen únicament amb voltes bufades. Alguns detalls com la resolució dels angles entre pilars i murs mitjançant la utilització de pilastres còncaues, posen de manifest un bon domini de l'estereotomia, apresada probablement gràcies als tractats de procedència francesa, que es trobaven presents en les biblioteques d'alguns mestres d'obres.

El mateix esquema de planta de saló, de tres naus amb cúpula i capelles laterals, present a les esglésies del Pla de Santa Maria o Vinyols dels Arcs, tindrà una gran fortuna a la diòcesi tarragonina. Els braços del creuer poden sobresortir o no del rectangle que formen les plantes. El presbiteri pot ser poligonal o quedar embegut per les dos sagristies que el flanquegen. Exemples d'aquesta tipologia de tres naus i cúpula els tenim a Capafonts, Lloà, Capçanes, El Catllar, La Vi-

lella Baixa, Les Borges del Camp o la gran església parroquial de Falset.

Tornant en canvi a l'exemple de Vinyols dels Arcs, acabada l'any 1778 i d'autoria imprecisa, hem de destacar la seva planta de tres naus amb creuer central i braços poligonals. La disposició centralitzada que permet la distribució de cinc cúpules en tres naus parteix del projecte de Bramante per a Sant Pere del Vaticà, reprès per Miquel Àngel i importat a la Península Ibèrica per Juan Bautista de Toledo, que l'aplicarà en els esbossos per a l'església del monestir de l'Escorial. Un exemple precedent al de Vinyols i amb el que guarda una semblança extraordinària és l'església de Riba-roja d'Ebre, de cronologia una mica anterior, finalitzada l'any 1770.

El tipus més senzill de planta de tres naus sense cúpula al creuer el tenim a la zona de Tarragona en esglésies com la d'Alió, Vallmoll o Arbolí. La simplicitat d'aquest tipus de planta ens remet a la de l'església de Cornudella del Montsant, projectada per Pere Blai, modelo també similar al dels temples setcentistes de Solivella, el Rourell o Ardenya¹⁵.

¹⁵ SERRA MASDEU 2005, 444-445.

També a les comarques tarragonines però veïna a la comarca aragonesa del Matarranya, la població de Batea (Terra Alta) construeix una espectacular església parroquial, amb la façana rematada per un frontó triangular i definida per la presència de tres portalades separades per pilastres i que defineixen exteriorment l'estructura interna de la planta de saló. Yolanda Gil suposa que les traces per a la parroquial de Batea serien del carmelità fra Damià dels Apòstols, seguint les notes publicades per Vidiella segons les que l'any 1764 es citaven al temple els arquitectes José Ortiz, de Cantavieja, Joaquín Colera i el carmelità de Tortosa fra Damià¹⁶. Tot i això, la Aun así, la documentació conservada a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid confirma que qui va elaborar el projecte fou el franciscà fra Atanasio Aznar, artífex ja dels plànols per a l'església franciscana d'Alcañiz, i que també presenta

un projecte de planta de saló per a l'església franciscana de Tortosa.

Per la seva part, Joaquim i Miquel Colera, mestres d'obres o "mestres arquitectes", com s'autodenominen, d'Alcañiz, són els que determinen amb el seu examen la necessitat de construir una nova església a Batea, l'execució de la qual anirà a càrrec de Francesc Melet i Simon Moreno¹⁷. Melet també treballarà a l'església de Corbera d'Ebre, que juntament amb l'església de Batea i la de Riba-roja ratifica la vigència de la planta de saló al bisbat de Tortosa, limítrof amb les diòcesis de Lleida, Tarragona, Saragossa i Terol.

Precisament limítrof amb la Terra Alta, a la veïna comarca del Matarranya, l'església parroquial de Calaceit, construïda l'any 1694 per mestres d'obres aragonesos, bascs i francesos¹⁸, constitueix un precedent inte-

Interior de l'església de Maials.

Foto: Maria Garganté.

¹⁶ VIDIELLA 1909, segons GIL SAURA 2007, 270.

¹⁷ ALANYÀ ROIG, J: "Església de Batea (Bisbat de Tortosa, província de Tarragona): contracte de construcció (1764)" a *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 82, 2006, p. 323-340 i SERRANO DAURA, J: "La nova església de Batea (1764)" a *Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta*, n° 45, 2007, p. 4-17.

¹⁸ Mestres d'obres bascos com Francisco de Iburgüens, que serà també l'artífex del campanar de Gandesa i la façana i campanar de l'església de Vilalba dels Arcs, finalitzada l'any 1705, ambdues obres a la comarca de la Terra Alta.

ressant per a les esglésies de planta de saló que es construeixen a la diòcesi de Tortosa i, com l'església de Batea, ja presenta tres portes a la façana¹⁹.

També hem de tenir en compte el focus valencià, sobretot a la zona de Castelló. La planta de saló setcentista s'introdueix en terres valencianes a l'església de Lucena, mentre que l'autor de l'església de Cantavieja (Terol), Juan José Nadal, realitzarà un projecte per a l'església d'Alcalà de Xivert, però finalment les tres naus de l'església no es construïran a la mateixa alçada –s'estableix segons Bérchez un conflicte entre la forma de construir aragonesa, on la planta de saló serà molt habitual i la valenciana (donat que el projecte de Nadal és desestimat des de València). Esglésies com la de Vila-real o Cinctorres sí que segueixen el model de planta de saló amb creuer vuitavat, si bé els braços de l'esmentat creuer no sobresurten en planta, al contrari del que succeeix a l'església de Burjassot, on els braços sobresortints del creuer emparenten aquesta planta amb la d'Aitona, El Cogul, Riba-roja d'Ebre o Vinyols dels Arcs, si bé a Burjassot els braços es tradueixen en forma semicircular a l'exterior.

Tradicionalment, l'església de Vila-real s'havia atribuït al carmelitè José Alberto Pina (1693-1772), un altre important frare arquitecte d'origen aragonès, que abans d'instal·lar-se a València ja havia projectat vint-i-quatre esglésies a l'Aragó, com la de Luna (Zaragoza), traçada pels volts de l'any 1733 i també de planta de saló. Deixat a part les seves obres valencianes, des de l'església de La Gorga fins a la continuació de la col·legiata de Xàtiva, la seva repercussió en l'arquitectura valenciana és extraordinària. Així mateix, com a precedent de la de Vila-real i en connexió amb el focus aragonès hi ha l'església parroquial de Portell (1742-50). Però el mateix error que va dur a atribuir el projecte de Vila-real a fra José Alberto Pina, va fer que se li atribuís també el projecte per a l'església de Cinctorres, considerada una reproducció de dimensions menors que la de Vila-real. Sabent avui que l'autor del projecte de Vila-real fou Juan José Nadal, que fou substituït al capdavant de l'obra l'any 1763 pel seu deixeble José Ayora, resulta fàcil suposar que seria el propi Ayora el qui, juntament amb Josep Dols –documentats com a mestres de l'o-

bra de Cinctorres– realitzaria les traces de la nova església, inspirant-se en el model de Vila-real, que ells mateixos s'havien encarregat de continuar.

L'església de Vila-real constitueix l'exemple més significatiu de les nombroses esglésies de planta de saló, amb tres naus a la mateixa alçada i il·luminació lateral que proliferen a la zona de Terol i al nord de Castelló. Ponz ja considera l'església de Vila-real com "*acaso la más grande de quantas tiene España en línea de Parroquias, atendiendo a su buque que sobraría para una Catedral, pero de pésimo gusto de Arquitectura*"²⁰. Precisament l'any 1766, un projecte d'església de planta de saló de tres naus i façana amb remat mixtilini li serveix a Juan José Nadal per tal d'obtenir el títol d'acadèmic supernumerari²¹. El projecte de l'església inclou sis capelles laterals centrades per un creuer de braços poligonals i rematats a l'exterior per sengles testers mixtilinis, de forma semblant al creuer de la col·legiata de Xàtiva.

La façana i el coronament mixtilini

La façana de l'església parroquial d'Alguaire, tota de pedra ben escairada procedent de la pedrera de Pinyana, estaria en la línia de la façana de l'església de Maials, que avui pot ser considerada el millor exemple d'arquitectura de la segona meitat del Set-cents a les terres de Lleida. Si bé la façana d'Alguaire no presenta el moviment el planta de la de Maials, sí que s'estructura d'una forma semblant, mitjançant dos cossos horitzontals –el superior com a remat–, separats per una cornisa motllurada i tres cossos verticals, separats per pilastres amb capitells compostos decorats amb garlandes, que també es perllonguen en el cos superior, rematat per un coronament mixtilini. La portada és d'arc de mig punt, flanquejada per dos columnes sobre podi. Una cornisa superior serveix com a base per una fornícula central rematada per un frontó triangular. Aquesta capelleta contenia la imatge de Sant Sadurní, titular del temple, flanquejada per les de Sant Joan Baptista i Sant Faust. La façana va quedar mig partida per la destrucció de 1936, mentre el campanar de torre vuitavat també va quedar destruït i ja no es va refer.

Precisament el coronament mixtilini, de tendència corba, constituirà l'element més singular i més directament emparentat amb

¹⁹ GIL SAURA 2007, 200.

²⁰ PONZ, A: *Viage de España*, T. XIII, Madrid, 1788, p. 130. Segons GIL SAURA 2004, 345.

²¹ QUINTANA MARTINEZ, A: *La arquitectura y los académicos en la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (1744-74)*. Xarait Ediciones, 1983, p. 71-72.

l'arquitectura setcentista de l'antiga Corona d'Aragó, ja que és precisament en aquest territori on aquest tipus de remat tindrà un major predicament, presentant-se sota nombroses variants: des del tipus més senzill, iniciat en esglésies barcelonines com les de la Ciutadella o Sant Felip Neri, fins a exemples més complexos, localitzats en temples com la Col·legiata d'Alcañiz o les esglésies parroquials d'Alcalà de Xivert o Maials.

La testera de l'església d'Alguaire, però, es correspon amb la variant més complexa de corbes i contracorbes, el que ens remet al tractat d'*Arquitectura recta y obliqua* del jesuïta Juan de Caramuel, publicat a Vigevano el 1678 i que tingué una notable influència en certs plantejaments arquitectònics. Aquesta mateixa variant, que sovint s'apropa a les formes sinuoses pròpies de l'estètica rococó, la trobem també en nombrosos exemples –gairebé tots de la segona meitat del segle XVIII– que van des d'algunes esglésies de la zona de Lleida, com la de Maials, Torres de Segre o Sudanell, de perfils més propers a exemples aragonesos i valencians (La Jana, Peníscola, Cincorres...) fins als coronaments idèntics de les esglésies de Vinyols, Corbera d'Ebre o Riba-roja, a les comarques tarragonines i emparentats amb l'església de La Cerollera (Teruel). També trobem exemples com els de Guissona, que recorden solucions com les d'Alcalà de Xivert, però que també poden interpretar-se com una suggestió de la influència de la façana principal de la Universitat de Cervera, molt vinculada al seu torn amb els coronaments propis de la retaulística del segle XVIII –no obstant l'autor del disseny d'aquest coronament seria l'escultor Pere Costa.

El coronament mixtilini de les esglésies lleidatanes, doncs, està profundament vinculat amb exemples aragonesos i valencians, mentre en canvi és pràcticament inexistent a la resta del territori català, on la solució més estesa és la del semicercle central (les esmentades esglésies de la Ciutadella i Sant Felip Neri, amb exemples a les comarques gironines –Vilobí d'Onyar, l'antiga església agustiniana de Palamós– o de la Catalunya Central –la de la Cova de Sant Ignasi, a Manresa, o les esglésies osonenques de Perafita, Orís o Vidrà), si bé també apareixen solucions mixtilínies diferents al santuari osonenc de La Gleva, el coronament de la qual, de dues vessants rectes, es transmuta en elements corbs als extrems. Aquesta solució la repeteix el seu artífex, Josep Morató

i Sellés, en d'altres obres de la zona, com l'església de Taradell. També trobem un coronament de les mateixes característiques a la magnífica església de l'Espluga Calba, a les Garrigues.

Església de Sudanell.
Foto: Maria Garganté.

Però tornant als coronaments lleidatans i la singularitat de la seva forma i per tal d'establir la relació amb exemples valencians, veiem que el primer perfil mixtilini en terres castellonenques és el de l'església parroquial de La Jana (1728), que segons Yolanda Gil no pot entendre's sense la renovació matemàtica impulsada pel pare Vicent Tosca a València²², de la mateixa manera que tampoc s'entendrien les façanes del creuer de la col·legiata de Xàtiva sense els principis oblics presents al tractat de Caramuel, tot i que tampoc és banal relacionar-ho amb la façana de l'Oratori de Sant Felip Neri de Francesco Borromini, a Roma. Al coronament de l'església de La Jana el segueix el de la propera Peníscola i serà reprès en d'altres exemples com el de l'església de Cinc-

²² GIL SAURA 2007, 298.

Detall del frontis de l'església de Torres de Segre.

Foto: Maria Garganté.

Detall del frontis de l'església d'Aitona.

Foto: Maria Garganté.

Detall del frontis de l'església de Maials.

Foto: Maria Garganté.

torres. Aquest és el mateix tipus de perfil que trobem en diversos coronaments de façanes o com a decoració d'elles a les terres de Lleida, a la desapareguda església de l'Ensenyança, a la mateixa ciutat, o a les esglésies de Torres de Segre, Aitona, Sudanell o Maials.

A València destaca també l'església de Foios (1730-37) pel seu remat mixtilini, "*versión recta concebida desde la perspectiva del geometrismo oblicuo*", segons paraules de Joaquín Bérchez²³. Obra de José Mínguez, infringeix el codi arquitectònic imposat per la cultura matemàtica del moment i representa una rèplica vernacle a la tendència

italianitzant inaugurada per Tosca cinc anys abans a l'església de la Congregació. Segons Bérchez: "*Al observar la extraña distribución y articulación de esta fachada –triples planos superpuestos, pilastras de libre escala modular, cornisas de enérgicos quebrantos angulares predominantemente rectos, con dentículos dispuestos perpendicularmente a los contornos mixtilíneos de las mismas– se tiene la impresión de que Mínguez tradujo la artificiosidad de la lógica oblicua, tan obsesivamente defendida por Caramuel, a la arquitectura recta.*" D'altra banda, l'església d'Alcalà de Xivert és descrita per Bérchez amb la seva "*potente fachada de contundente contorno mixtilíneo, con cornisa de complejos encuentros entre tramos con declinaciones curvas y otros rectos, siguiendo una rigurosa estereotomía; las portadas con volados entablamentos y columnas proyectadas externamente con voluntad perspectiva, en la línea de las composiciones difundidas por el tratado de Pozzo, o la decoración con puntual concentración de rocalla y elegantes jarrones en oblicuo, viene a erigirse en el ejemplo valenciano más elaborado de fachada retablo con hastial o fastigio rematado por cornisa mixtilínea*"²⁴. Així mateix, en d'altres poblacions castellonenques com Lluçena, Benicarló, Salsadella o Ares del Maestrat, triomfa –sempre a més petita escala– el tipus de façana d'Alcalà de Xivert, amb el seu model de coronament amb portalada-retaule i amb la cornisa definida per principis oblics, rectes i corbs. Finalment, la façana considerada com el darrer i el més elaborat exemple de la sèrie de façanes de perfils mixtilinis és el de l'església de Cabanes, construïda a partir de 1779 per l'aragonès Andrés Moreno, gendre de Josep Melet. Finalment, respecte a aquest tipus de coronament a l'Aragó, Yolanda Gil cita l'exemple de l'ermita de La Estrella a Mosqueruela (Teruel), construïda l'any 1724 per Miguel Garafulla²⁵, el cognom del qual apareix també citat per Bérchez respecte a les obres de la col·legiata de Xàtiva²⁶. Altres exemples aragonesos serien l'ermita de San Antón de Bujaraloz o l'església de Castelserás.

La Col·legiata d'Alcañiz, amb el seu poderós tester de múltiples corbes, també va exercir una notable influència en altres temples de la diòcesi de Tortosa, tal i com es posa de manifest en les traces presentades per a l'església parroquial de Tivenys –realitzades pel mestre d'obres Juan Ortega–, on el remat

²³ BÉRCHÉZ 1993, 106.

²⁴ BÉRCHÉZ 1993, 110.

²⁵ GIL SAURA 2007, 299.

²⁶ BÉRCHÉZ 1993. Según GIL SAURA 2007, 229.

mixtilini de corbes sinuoses i la portada presenten nombrosos ressos d'aquesta col·legiata aragonesa²⁷. Però tornant a Castelló, també són destacables com a perfils curvilinis –mes que no pas mixtilinis– el de la grandiosa església parroquial de Vila-real i els models presentats per Juan José Nadal a l'Acadèmia de San Fernando.

Segons Yolanda Gil, que realitzà la seva tesi doctoral sobre l'arquitectura barroca de Castelló: "*Merecería la pena plantearse la posible relación de las fachadas de perfiles mixtilíneos del barroco con una serie de portadas tardogóticas, generalmente llamadas de cortina o de pabellón, normalmente encuadradas por un alfiz, pequeñas portadas en las que se ha apuntado la referencia veterotestamentaria o mosaica*", per la qual cosa "*es tentadora la comparación de algunos de estos perfiles con una tienda de campaña con las cuerdas levemente tensadas, evocación lejana de la idea bíblica de la tienda en el desierto, el tabernáculo del pueblo de Israel*"²⁸.

Alternatives a la situació actual: una proposta

Després de comprovar les connexions entre aquestes esglésies setcentistes del pla de Lleida, vinculades amb edificis d'envergadura com la mateixa catedral o fins i tot la basílica del Pilar de Saragossa (pel que fa a la planta), ens podem adonar com entre aquestes arquitectures hi ha nombrosos elements comuns, que les converteixen en un veritable document i testimoni (físic i a l'aire lliure) d'una època, al mateix temps que contribueix a explicar-la des de diferents punts de vista: social, polític, religiós o econòmic.

És per això que la nostra proposta passa per la pretensió de rehabilitar l'església i no pas per enderrocar-la. Conscients de la necessitat de realitzar una adaptació adient a la utilització actual que es pugui fer de l'edifici, que a nivell de culte es veuria notablement reduït, però que també pot funcionar com a espai congregacional per a petits grups on s'organitzin activitats, d'acord amb les necessitats actuals i el funcionament de la parròquia. Així doncs, es calcula que amb un espai on hi tinguin cabuda unes 400 persones seria suficient, i seria a partir d'aquest nombre que comprovaríem com l'església es pot reajustar la seva superfície.

Si ens fixem, doncs, en la planta de l'església d'Alguaire, l'espai on havia la cúpula i la

zona del presbiteri no es va reconstruir (el que ja suposava una reducció considerable de les dimensions inicials del temple). Era la part més difícil de refer per la complexitat constructiva –només cal recordar com al cúpula de la Seu Nova de Lleida es va haver de fer dues vegades mentre es construïa, sense que finalment s'acabés materialitzant. Aquest espai va quedar inutilitzat com església fins l'actuació realitzada pels volts de 1970, amb una eixamplament de superfície d'una alçada més baixa cobert amb unes encavallades metàl·liques acabada en la part superior en arc rebaixat.

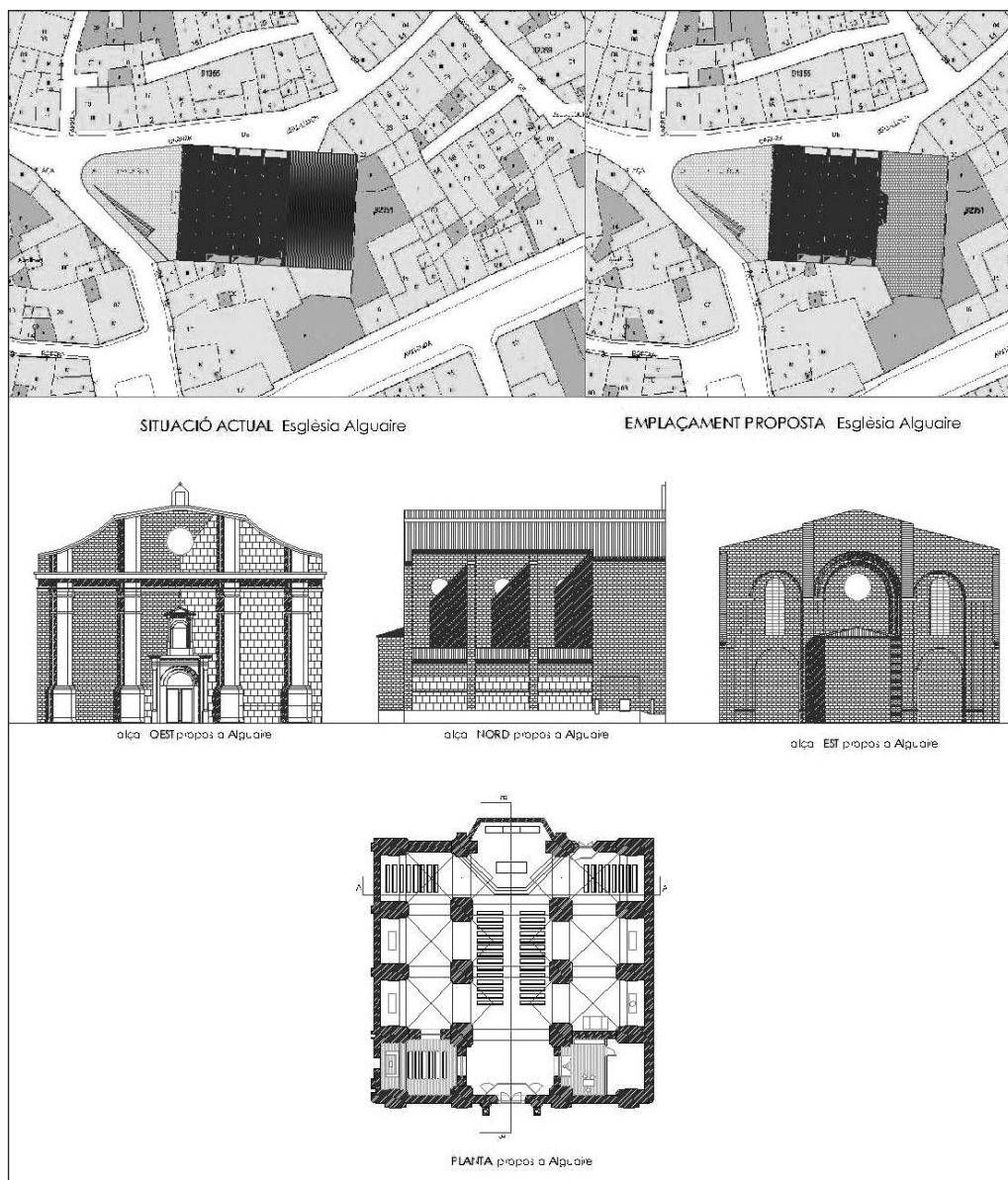
La intervenció que proposem pretén utilitzar els elements mínims que potenciïn la majestositat que tenia originàriament l'edifici, i si

Recreació del projecte de restauració de l'església d'Alguaire, creat per Josep Mora (arquitecte).

Recreació de la part posterior de l'església, segons el projecte de restauració creat per Josep Mora (arquitecte).

²⁷ CADIÑANOS 2005, 140.

²⁸ GIL SAURA 2007, 75-76.

Croquis d'emplaçament, planta i alçats segons els projecte de restauració de l'església d'Alguaire (Josep Mora, arquitecte).

una de les raons que justificava la construcció d'una nova església en detriment d'aquesta era guanyar espai exterior públic, es proposa una solució alternativa amb el mateix objectiu. D'aquesta manera, es proposa consolidar la part original i la part refeta en els anys 40 que té una unitat i, en canvi, deconstruir l'actuació dels anys 70 ja que és innecessària a nivell d'ús i a nivell espacial es retornaria a l'arquitectura original restaurada.

Així doncs, la restauració a nivell general es basaria en:

- Tractament contra la humitat que senyala la façana i afecta els pilars del costat esquerre i part del mur d'aquest costat.
- Construcció de les voltes d'aresta amb les llunetes en l'indret de les finestres. En realitza-ho, es preveu durant uns dos anys traspasar els actes religiosos a l'ermita

del Merlí, de manera que es formi una escola d'aprenentatge de restauració i en concret, d'aprendre a construir les voltes bufades de l'època, de manera que per a molts aprenents i estudiosos de la construcció, aquesta és una gran oportunitat d'aprendre "in situ" com es cobrien aquests espais i, per tant, una circumstància única que cal fer rendible.

- Refer la façana. Utilitzant el material ceràmic del costat esquerre, es faran les pilastres i el ràfec tal com eren. S'acabaria la rosassa i es restauraran les zones més malmeses de la part formada per carreus de pedra, substituint els més erosionats – el que constitueix aproximadament un 5%. Es repararà el coronament seguint la traça actual.
- Dissenyar la façana posterior. Aquesta es manté com a testimoni de com continuava.

Amb les murs que mostren el trencajunt del mur per continuar el mur. En la part central es fa un petit absis per augmentar la superfície del presbiteri amb una forma hexagonal que és la més orgànica i que també ho hem pogut veure que es va fer en l'església de Seròs.

- Fer un nou paviment i en un sol pla, el que dignificarà l'edificació en el seu conjunt.
- Augmentar la il·luminació de l'espai amb noves obertures.
- Crear un espai públic en la zona que restarà sobrerera quan es retiri el mur de tancament de la part posterior.

Cloenda

El mateix poeta Foix, que evocàvem al principi –i que era molt amic dels arquitectes del Gacpac, paradigma de l'arquitectura moderna a casa nostra–, escrigué sobre archi-

tectura religiosa en diferents articles al diari *La Publicitat* de 1933 a 1936 i en un d'aquests articles explicava com, arran d'una exposició el 1919, després de la primera gran guerra europea, s'havien realitzat projectes moderns i nous per a les edificacions mig enrunades, que eren comparats amb unes aquarel·les que mostraven com eren aquestes esglésies abans del bombardeig. Escrivia Foix el comentari i les impressions del públic en aquests termes: “cap del projectes nous substituïa, amb noblesa, els monuments destruïts. Els uns n'acusaven els corrents d'avantguarda –futurisme i cubisme–, que ho feien, segons ells, tot confús i congelaven la tradició; d'altres, a la incultura mitjana del francès mitjà, a l'aversion contemporània per les disciplines de l'esperit i a l'abaixament o l'anul·lament del sentit estètic (...)”.

L'arquitectura funcional aconseguirà de tornar els esperits a la raó? No és un afany d'arrelar-se a allò que és permanent, que és la veritable tradició?

Apèndix documental

I

Informe dels mestres d'obres Agustí Biscarri i Miquel Batiste i Miquel sobre l'estat de l'obra de l'església nova d'Alguaire.

AHN: Consejos.

En la ciudad de Lérida a los diez días del mes de febrero del año mil setecientos y ochenta: Ante mi el escribano y testigos infraescritos han comparecido Agustín Biscarri y Miguel Batiste y Miquel, maestros albañiles de la presente ciudad, expertos nombrados para el efecto infrascrito, de edad que dixeran ser el primero de sesenta y tres años y el segundo de treinta y tres años, los dos poco más o menos; los cuales mediante el juramento que prestaron, y el otro de ellos a solas prestó a Dios Nuestro Señor y una señal de la cruz conforme a derecho en mano y poder de mi el escribano, hizieron la relación siguiente, es a saber: Que en cumplimiento de lo que les fue mandado por el muy ilustre señor Don Enrique de Wyels, Comendador de Énguera en su orden de Santiago, theniente del Rey y como a tal Gobernador Corregidor y subdelegado interino de la plaza y castillos de esta ciudad de Lérida y su distrito, se confirieron personalmente en la villa de Alguayre el día treinta de agosto del año pasado de mil setecientos setenta y ocho, y en los días treinta

y uno del mismo agosto y primero de septiembre del propio año, a fin de reconocer, mirar y calcular el estado de la fábrica de la iglesia nueva; el coste que habrá tenido, el que causará hasta su conclusión, en que términos se halla la iglesia antigua y quanto se necesita para repararla y ponerla en estado de seguridad y decencia. Y habiéndolo atentamente mirado, medido y calculado, dicen por partes y unánimes y conformes lo siguiente: = Que la fábrica de la iglesia nueva se halla principiada una corta parte de su frontispicio, las capillas del cuerpo de la iglesia de la parte de medio día, quasi ambos brazos del crusero, presbiterio, y las dos capillas colaterales del mismo, de la altura de treinta y dos palmos a la media proporcional (exclusos los cimientos) siendo estos de la altura de diez palmos también a la media proporcional; tres columnas sueltas principiadas, y hasta puestos sus sóculos y bassas de piedra de sillería en que forman parte de la nave mayor y parte de la navecilla de la parte de mediodía; y en las medias columnas de las vocas, capillas, presbiterio y pilastras de los brassos del crucero de la obra referida, igualmente se hallan puestos sus sóculos y bassas de la misma piedra de sillería, y lo demás resto de la obra no se ha principiado a causa de lo que ocupa el edificio de la iglesia antigua, por hallarse toda esta medida dentro el terreno que se necesita para la fábrica de la iglesia nueva, siendo el coste de la obra referida, incluyendo el valor de la piedra de sillería, basas

y sóculos que se halla labrada al recinto de la fábrica, juzgan ser del importe de dos mil ochocientos seis libras quatro dineros, y a más de la citada cantidad, también ha importado unas quatrocientas libras la madera para los endamios; la cal dicen los comisionados existe en el horno junto con otros útiles se han necesitado para la construcción de la obra executada, e igualmente servirían para la que resta para hacer, que juntas las dos partidas importan la cantidad de (treinta) tres mil ducientos libras y quatro dineros; y que para la entera conclusión de la citada iglesia nueva se necesita la cantidad de veinte mil sietecientos noventa y tres libras diez y nueve sueldos y ocho dineros, a cumplimiento de veinte y quatro mil libras que juzgan importará el valor total del edificio, añaden que extraiendo la torre de las campanas (qual reconocen no ser del todo necesaria su construcción por hallarse la actual en buen estado y formada en suficiente elevación y hermosura y estar plantado en la esquina del frontispicio de la nueva iglesia, solo importará el valor de la obra que resta para executar la cantidad de diez y seis mil siete cientos noventa y tres libras diez y nueve sueldos y ocho dineros. = Y en lo que mira en que términos se halla la iglesia antigua, dicen que está construída con paredes e mampostería de crecido espesor, y en sus caras con piedra de sillería (cubierta con yeso blanco por la parte interior), sus bóvedas y arcos con igual material y crecirose cubierta con losas de piedra y sillería, edificio muy fuerte y seguro, mayormente antes de esmoronar parte de sus paredes y cubierta, uno y otro será demolido para aprovechar los materiales para la construcción de la nueva iglesia. = Sí que la citada iglesia antigua es de muy corta capacidad para oír los divinos oficios, atendiendo el número de personas habitan en la citada villa, pues según han informado excede de nueve cientos almas e comunión, e igualmente han informado que en los días festivos, tiempo de Quaresma, siega y días en que se puede trabajar (oiendo misa) experimentan la poca reverencia se merece en semejantes funciones, causado de la apretura de tan número de gentes que desean entrar en la iglesia, y al último les es preciso quedarse a la plaza y donde está la mayor parte de los fieles, oír los divinos oficios, a los que conocen ser ciertos los declarantes todo lo que arriba va dicho, causado por la corta capacidad de la antigua iglesia, pues solo tiene de largo noventa y seis palmos, todo medido por la parte interior, y hasta el pie de la tarima del altar mayor, e igualmente tiene una capilla inmediata al presbiterio, qual tiene unos veinte y dos palmos en quadro que junta esta capacidad juz-

gan pueden oír misa y la palabra de Dios con el desahogo que se necesita, unas doscientas y cinquenta personas, y que para ponerla en seguridad, declaran que queda fuerte, como arriba va expressado; y en lo que mira a su decencia bastará que se ripie y rebose y blanquehe unas cortas porciones del pie de las paredes por la parte interior que se hallan corcomidas del salitre, y para la conservación de la anunciada iglesia, también es necesario volver a reedificar de nuevo las partes que se han demolido por filtrar las aguas pluviales, causado de las citadas demoliciones, a lo que ascenderá dicha obra puesta en su primitivo estado unas dos mil libras. Lo que dicen saber por la práctica y experiencia que tienen en su arte de albañilería y arquitectura con lo demás que prescriben las reglas de dichos sus respectivos oficios, y que todo es la verdad por el juramento que tienen prestado. Y leída que les fue esta su relación en ella se afirmaron, ratificaron y lo firmaron, habiendo sido presentes por testigos Francisco Julià escribiente, e Ignacio Bragós maestro alpargatero, los dos vecinos de esta ciudad, a todas las predichas cosas llamados y rogados, de que yo el escribano doy fee. (Francisco Lamarca escribano).

II

Carta del Conde del Asalto sobre la imposición del dret de vint-i-quatrè per al finançament de la construcció de la nova església d'Alguaire.

AHN: Consejos.

Señor mío. He pasado a esta Real Audiencia la orden del Consejo que vuestra señoría se sirve comunicarme con fecha de 27 del mes proximo pasado, en la que manda que sin embargo el decreto expedido por el en 11 de octubre de 1776 de que cesase la exacción del veinte y quatreno que se impusieron los vecinos del lugar de Alguaire, corregimiento de Lérida, sobre el trigo, centeno, cebada, avena y otras semillas que cogiesen, después de sacados los diezmos y derecho de terrage, siendo su producto para la obra de la iglesia parroquial de citado pueblo, a que se obligaron con escritura de 25 de marzo de 1773; que corra el veinte y quatreno acordado para el expresado fin, sin perjuicio de la resolución del expediente general, en orden a la parte y porción con que deba contribuir el Cabildo de la Santa Iglesia de Lérida para la referida construcción, a fin de que en todas partes lo tenga entendido este tribunal para su cumplimiento. Dios guarde a Vuestra Señoría muchos años. Barcelona 19 de julio de 1783. El Conde del Asalto

III

Informe sobre l'expedient de l'església d'Alguaire referent al seu finançament i a la intervenció dels delmadors.

AHN: Consejos.

El fiscal de lo Civil Don Jacobo Maria de Spinosa, que ha visto este expediente, dice: Que de los informes del corregidor de Lérida, declaraciones juradas de los consejales del pueblo de Alguaire, visorios de peritos, concordia entre los mismos consejales, algunos particulares, la priora y convento de monjas de San Juan de Jerusalén y de las demás diligencias que forman el todo de este expediente, resulta percibir el monasterio de San Juan el diezmo y primicia de Alguaire que según un cálculo prudencial importa quatro mil quinientas libras anuales: que desde el año de 1774 en el que Reverendo Obispo de Lérida con Decreto de Visita mandó justamente y con arreglo a los cánones al cura párroco de aquel pueblo detuviese la quarta parte de la Primicia correspondiente a las monjas para las obras, reparos, ornamentos y demás necesario a la sustentación de la iglesia, contribuye el enunciado monasterio de San Juan en el costo de aceyte y cera para la lámpara y funciones parroquiales: Que en fuerza de la concordia arriba citada se obligan a prestar a la fábrica de la nueva iglesia la cantidad de tres mil setecientas libras: Que el cabildo de Lérida percibe también el diezmo y primicia de la partida de Tabera, Tabach y Vimpela, que asciende a doscientas y diez libras annualmente, y este cuerpo eclesiástico ni contribuye ni ha querido jamás contribuir en cosa alguna, como le mandan las leyes canónicas y sus más íntimas y sagradas obligaciones a todo perceptor de diezmos: Que el importe de lo impendido hasta el día en la fábrica de la nueva iglesia, junto con los materiales aprontados sube al valor de dos mil ochocientas y seis libras, y que para concluirla se necesitan veinte mil setecientas noventa y tres libras: Que el edificio antiguo solo es capaz de contener doscientas y cinquenta personas, sin embargo de ser nuevecientas las almas de comunión de aquella villa, y de recibir esta republica continuos aumentos en su población por el buen estado de su agricultura, y que únicamente para reedificar lo arruinado de el edificio antiguo que ya lo está en gran parte de su texado y paredes exteriores costaría dos mil libras, quedando la iglesia incómoda e incapaz de contener la tercera parte del vecindario.

En atención a todo lo expuesto, cree el fiscal se halla ya este asunto instruido con todas las sabias prevenciones hechas por el señor Fis-

cal del Consejo en su censura de 15 de julio de 1776 que adoptó en todas sus partes aquel supremo tribunal; y que el Real Acuerdo debe informar en términos de que es justa y arreglada a derecho la concordia estipulada entre dichos consejales y el convento de San Juan: Que no hay otro medio más suave y asequible para que aquel pueblo construya un templo capaz y desahogado, qual le necesita en el día, que el veinteno propuesto, cuya duración deba de ser precisamente mientras se acaba la fábrica de a iglesia, llevándose la más exacta cuenta y razón de su producto y modo de invertirlo, por ser este el único arbitrio más conforme a disposiciones canónicas y particularmente a las del Tridentino Ses. 21 cap. 7 de reformat. que concluye con estas voces: Aut in eorum defectum (habla de los preceptores de diezmos y primicias) parrochianos omnibus remediis oportunis ad praedicta cogant, quacumque appellatione, exemptione et contradictione remota: Que por lo mismo debe obligarse el cabildo de Lérida con proporción al valor de los diezmos y primicias que percibe a contribuir no solo a los adornos y alimentos de la iglesia, sino también al importe de la que va a fabricarse reteniéndose, como se executó con las monjas por un decreto de Visita del Obispo de Lérida, la parte de primicia que proporcionalmente les corresponda pagar para la reedificación de la iglesia: Que aunque en los principios no hubiese sido de una absoluta necesidad, su ampliación se ha hecho en el día indispensable construirla, no solo por las razones que ya dexa insinuadas el fiscal del aumento del pueblo, sino por las monstruosas imperfecciones que recibiría el edificio, desfigurando las justas dimensiones de la arquitectura y dexándola de una figura irregular a la vista de los facultativos e inteligentes en un tiempo en que las artes caminan a su perfección, y que la Audiencia se halla con encargos tan estrechos para no permitir obras desarregladas y poco conformes a los principios arquitectónicos, nunca más bien empleados que en la casa y habitación del Señor. Ojalá llegasen a noticia del Real Acuerdo todas las que en esta y otras clases de arquitectura se executan en el Principado, para que con su acertada dirección dexase a la posteridad la grande idea de su ilustración y buen gusto.

El cura párroco, que solo tiene para su congrua sustentación lo que le produce el pie del altar, no está obligado a contribuir como los dueños de los diezmos y primicias, ni hablan con él en esta parte las Disposiciones Canónicas. En estos términos cree el Fiscal debe evacuarse el informe que pide el Consejo con inserción de este dictamen. = Barcelona y octubre 17 de 1782. = Jacobo Maria de Spinosa.

